

І. О. Розум,
кандидат юридичних наук

СУДОВЕ РІШЕННЯ У СПРАВАХ АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ: СПЕКТРАЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДИСКУСІЙНИХ ТЕОРЕТИЧНИХ АСПЕКТІВ СУТНОСТІ ТА ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ

У межах наукової статті здійснено комплексний аналіз дискусійних теоретичних аспектів доктринальних підходів до визначення сутності та правової природи судового рішення у справах адміністративної юрисдикції, виокремлено конститутивні ознаки площини його матерії, виходячи із чого запропоновано власну авторську дефініцію поняття. На підставі дослідження й узагальнення чинного адміністративно-процесуального законодавства та судової практики провадження в адміністративних справах окреслено цілісну систему вимог, котрим повинно відповідати судове рішення адміністративного суду.

Ключові слова: *судове рішення, справа адміністративної юрисдикції, вимоги до судових рішень у справах адміністративної юрисдикції, завдання адміністративного судочинства, публічно-правовий спір.*

И. А. Розум

Судебное решение по делам административной юрисдикции: спектральный анализ дискуссионных теоретических аспектов сущности и правовой природы

В рамках научной статьи осуществлен комплексный анализ дискуссионных теоретических аспектов доктринальных подходов к определению сущности и правовой природы судебного решения по делам административной юрисдикции, выделены конститутивные признаки плоскости его материи, исходя из чего предложено собственную авторскую дефиницию понятия. На основании исследования и обобщения действующего административно-процессуального законодательства и судебной практики производства по административным делам обозначено целостную систему требований, котрым должно отвечать судебное решение административного суда.

Ключевые слова: *судебное решение, дело административной юрисдикции, требования к судебным решениям по делам административной юрисдикции, задачи административного судопроизводства, публично-правовой спор.*

I. Rozum

A court decision in cases of administrative jurisdiction: spectral analysis of debatable aspects of its essence and legal nature

In the article a comprehensive analysis of debatable theoretical aspects of doctrinal approaches to determine the essence and legal nature of a court decision in cases of administrative jurisdiction have been made, constitutive features of its substance have been distinguished, and based on the mentioned above the author's own definition of this concept has been suggested. On the basis of the research and generalization of the current administrative-procedural legislation and judicial practice of proceedings in administrative cases an integral system of requirements to the court decision of an administrative court have been outlined.

Key words: *a court decision, a case of administrative jurisdiction, requirements to court decisions in cases of administrative jurisdiction, tasks of administrative proceedings, a public-legal dispute.*

Постановка проблеми та її актуальність.

Належна реалізація завдань адміністративного судочинства, регламентованих статтею 2 Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАС України), а також виконання Україною взятих на себе міжнародних зобов'язань, визначених статтею 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 року щодо забезпечення права на судовий захист, перебувають у прямій залежності, крім іншого, і від ухвалення адміністративними судами законних та обґрунтованих судових рішень, що ґрунтуються на безпосередньому, неупередженому, повному, всебічному аналізі усіх обставин справи адміністративної юрисдикції згідно із нормами матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Однак, не дивлячись на закріплення законодавцем у пунктах 12 та 13 статті 3 КАС України визначення понять «постанова» й «ухвала» адміністративного суду, змістовний аналіз відповідних адміністративно-процесуальних норм не дає можливості сформулювати цілісну систему конститутивних ознак, котрі характеризують судові рішення у справах адміністративної юрисдикції, що породжує постійні наукові дискусії у площині порушених теоретичних проблем.

Аналіз досліджень і публікацій. Окремі теоретичні аспекти правової природи, сутності й змісту судових рішень в адміністративному судочинстві проаналізовано й досліджено, зокрема: В. М. Бевзенком, Е. Ф. Демським, Т. О. Коломоєць, А. Т. Комзюком, О. В. Кузьменко, Р. О. Куйбідою, О. М. Пасенюком, В. Г. Перепелюком, М. І. Смоковичем, В. С. Стефанюком та іншими. Однак аналіз останніх наукових напрацювань дозволяє зробити цілком умотивований висновок про те, що на сьогодні прослідковується недостатня теоретична та правотворча розробленість зазначених питань, а також вбачається нагальна потреба вдосконалення адміністративно-процесуального законодавства, викликані неповнотою правового регулювання досліджуваної проблеми і непорядкованістю процесу правозастосування.

Мета статті полягає у необхідності здійснення комплексної наукової розробки теоретичних аспектів сутності та правової природи судового рішення у справах адміністративної юрисдикції, виокремлення конститутивних ознак, притаманних йому як акту правосуддя, а також розкритті дефініції.

Виклад основного матеріалу. Як цілком слушно відзначає О. М. Шиманович [1, с. 138], питання про сутність судового рішення є питанням про головну ознаку, що характеризує судові рішення як правовий інститут і визначає його місце серед інших актів державних органів. Сутність судового рішення не може бути зрозумілою поза зв'язком зі змістом, формою і завданнями судової діяльності.

На переконання М. Г. Авдюкова, сутність судового рішення полягає в тому, що воно є актом правосуддя, який захищає права сторін, правопорядок у державі шляхом вирішення правових спорів між сторонами по суті. Суть судового рішення полягає в захисті прав сторін шляхом підтвердження наявності або відсутності правовідносин, взаємних прав та обов'язків сторін і в примусі до відповідної, зазначеної в рішенні поведінки [2, с. 16]. Однак вважаємо, що наведена позиція науковця не є змістовно аргументованою, виходячи з наступного. Детально аналізуючи теоретичні висновки М. Г. Авдюкова, звернемо увагу на ту обставину, що судовим рішенням, зокрема і в адміністративному процесі, адміністративний суд не завжди вирішує публічно-правовий спір по суті, а в деяких випадках, за наявності відповідних, встановлених чинним процесуальним законодавством підстав, може завершити судовий розгляд адміністративної справи, в тому числі, і закриттям провадження у справі. З наведеного авторського формулювання прямо слідує, що обсяг поняття «судове рішення в адміністративному процесі» повинен бути зведений виключно до прийняття адміністративним судом за результатами розгляду адміністративної справи судового рішення у формі постанови. Однак останнє прямо суперечить приписам статті 158 КАС України, оскільки

ки звужує обсяг юрисдикційних повноважень адміністративного суду.

П. П. Гурєєв під судовим рішенням розуміє найважливіший акт правосуддя, у якому суд, керуючись законом, від імені держави і на підставі встановлених у судовому засіданні фактів, вирішує справу по суті, дає відповідь на вимогу позивача та заперечення відповідача, вирішує питання про охорону та захист інтересів громадян і юридичних осіб [3, с. 146].

З позиції М. Й. Штефана судові рішення являє собою акт правосуддя в справі, який ґрунтується на встановлених у судовому засіданні фактах і застосуванні норм матеріального і процесуального права [4, с. 440]. Наведене авторське визначення судового рішення дещо розширює його зміст у порівнянні з аналізованими нами вище науковими підходами, оскільки вченим при формулюванні дефініції відповідної категорії охоплюються не виключно ті судові рішення, котрими судом вирішується спір сторін по суті, а й ті, котрими суд може вирішувати й інші процесуальні питання, що пов'язані з провадженням у конкретній справі. В той же час, на нашу думку, загальнотеоретична конструкція матерії судового рішення сформульована науковцем дещо абстрактно, бо не розкриває визначальних (конститутивних) ознак останнього.

На переконання Л. В. Левшина [5, с. 6-9], судові рішення, з одного боку, базуються на конкретній правовій нормі, і є нічим іншим, як розпорядженням щодо певної поведінки конкретним учасникам спірних правовідносин, а з іншого боку – судові рішення надає право на приведення в дію державного апарату примусу, здатного в необхідних випадках виконати це рішення незалежно від бажання зобов'язаної особи.

З точки зору В. С. Стефанюка [6, с. 289], суть рішення адміністративного суду полягає в тому, що воно є основним і найважливішим актом правосуддя, ухваленим іменем України, і спрямованим на захист прав, свобод та законних інтересів громадян, організацій, державних і суспільних інтересів, зміцнення законності і правопорядку, на запобігання правопорушенням, виховання у громадян і посадових осіб поваги до

Конституції і законів України, честі й гідності людини.

Як відмічають І. В. Решетникова та В. В. Яркова, під судовим рішенням необхідно розуміти такий акт суду першої інстанції, яким суд на підставі встановлених у судовому засіданні юридичних фактів згідно з нормами процесуального і матеріального права, вирішує цивільну справу по суті, тобто задовольняє позов, скаргу, заяву повністю чи в певній частині або відмовляє в їх задоволенні [7, с. 209-210].

Досить цікаву позицію в аспекті формулювання визначення поняття судового рішення займає Д. Д. Лилак [8, с. 94; 9, с. 67]. У ході проведеного дослідження він робить висновок про те, що судові рішення є правовими актами, які закріплюють результати вирішення соціальних конфліктів, в основі яких лежить спір про право, і відповідно містять юридичні висновки про подолання колізій, якщо спірні правовідносини регулювалися суперечливими законодавчими актами. Враховуючи специфіку сформульованої автором дефініції судового рішення, що в першу чергу обумовлено предметом його дисертаційного дослідження (котрим виступали теоретико-правові аспекти колізій у законодавстві України, причини їх виникнення, ознаки, види та засоби подолання), ми сконцентруємо увагу виключно на окреслених в ньому загальнотеоретичних висновках щодо сутності судового рішення. Так, із нашої точки зору, вбачається не зовсім обґрунтованим підхід, згідно з котрим поняття судового рішення розкривається через категорію «правовий акт». Останній, узагальнюючи доводи О. Ф. Скакун [10, с. 311-312], являє собою: зовнішнє вираження волі (держави й окремих осіб), спрямоване на досягнення юридичного факту; рішення, що виражає волю суб'єкта права та оформлене у встановленому порядку, яке покликано досягати соціально позитивних цілей, тобто *регулювати суспільні відносини та тягне за собою відповідні юридичні наслідки*. Враховуючи наведені доводи, вважаємо, що, говорячи про правовий акт як результат правомірної діяльності уповноваженого суб'єкта, ми маємо на увазі складові правової системи суспільства – юридичні норми, які виражаються в

законах та підзаконних актах; індивідуальні приписи, що виражаються в правозастосовних актах; угодах та інших подібних актах автономного регулювання, які складаються між різними господарськими суб'єктами, громадянами та т.п. А в аспекті формулювання визначення судового рішення – необхідно виходити з того, що воно у першу чергу виступає актом правосуддя.

На переконання В. В. Комарова [11, с. 194], судове рішення – це правозастосовний акт, постановлений іменем України, оформлений у вигляді процесуального документа, яким владно підтверджується наявність чи відсутність спірних правовідносин, в результаті якого воно перетворюється на безспірне на підставі встановлених у судовому засіданні фактичних обставин справи. Дану думку повністю підтримують й А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко та Р. С. Мельник [12, с. 363]. Однак, враховуючи наведені нами вище аргументи, вважаємо вказане визначення неповним й таким, що потребує додаткового наукового синтезу й уточнення, оскільки воно ґрунтовно не розкриває сутність судового рішення адміністративного суду.

Я. П. Синицька [13, с. 681] в процесі проведених наукових розробок й змістовного аналізу сутності судового рішення в адміністративному судочинстві приходять до висновку про те, що воно являє собою процесуальний документ, котрий ґрунтується на встановлених у судовому розгляді фактах і застосуванні норм права, яким вирішується по суті адміністративна справа щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій на основі законодавства в тому числі на виконання делегованих повноважень, що набуває законної сили у встановленому законодавством порядку і підлягає виконанню. В цілому наведена дослідницею теоретична конструкція поняття судового рішення є цілком аргументованою й сприйнятною, за виключенням того, що, як вже було відзначено вище, нами не може бути сприйнято в її

змісті формулювання, котре зводить судове рішення виключно до акта правосуддя, яким адміністративний суд вирішує матеріально-правові вимоги позивача у справі по суті. Окрім того розгляд судового рішення виключно через призму усієї сукупності процесуальних документів, що формуються у процесі розгляду і вирішення адміністративної справи, не дає змоги відтінити ті специфічні ознаки, що характеризують його як акт правосуддя, специфічну правову форму забезпечення захисту прав, свобод та охоронюваних законом інтересів фізичних, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин.

У абзаці 1 пункту 1 Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України «Про судові рішення в адміністративній справі» від 20 травня 2013 року № 7 [14] наголошено на тому, що найважливішим результатом здійснення правосуддя адміністративними судами є ухвалення судового рішення. При цьому судові рішення визначено як акт правосуддя, ухвалений згідно з нормами матеріального та процесуального права і згідно з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства, що є обов'язковим до виконання на всій території України.

Змістовно аналізуючи наведені вище наукові підходи, на нашу думку, *судове рішення у справах адміністративної юрисдикції* – це акт правосуддя, ухвалений іменем держави у відповідній процесуальній формі на підставі повного, об'єктивного, всебічного й неупередженого аналізу всіх фактичних обставин адміністративної справи згідно з нормами матеріального та процесуального права і чіткої відповідності з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства, котрим адміністративний суд вирішує публічно-правовий спір сторін по суті; зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій чи клопотань, що набуває законної сили та підлягає обов'язковому виконанню на всій території України у порядку, встановленому адміністративно-процесуальними нормами.

Частинами 1-3 статті 159 КАС України встановлено загальні вимоги, котрі висуваються чинним процесуальним законодавством до судового рішення в адміністративному процесі. Відповідно до зазначених процесуальних норм, судові рішення повинні бути законними і обґрунтованими. Законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права при дотриманні норм процесуального права. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені в судовому засіданні.

У абзаці 2 пункту 4 своєї Постанови від 20 травня 2007 року № 7 [14] Пленум Вищого адміністративного суду України, роз'яснюючи положення статті 159 КАС України, акцентував увагу адміністративних судів на тому, що законним є рішення, ухвалене судом відповідно до норм матеріального права з урахуванням юридичної сили правового акта в ієрархії національного законодавства, що регулює спірні правовідносини, подібні правовідносини (аналогія закону), або за відсутності такого закону - на підставі конституційних принципів і загальних засад права (аналогія права), принципів верховенства права з урахуванням судової практики Європейського суду з прав людини при дотриманні норм процесуального права. При цьому обґрунтованим слід вважати рішення, ухвалене судом на підставі повно і всебічно з'ясованих обставин в адміністративній справі, підтверджених тими доказами, які були досліджені під час судового розгляду справи (у судовому засіданні, у порядку скороченого чи письмового провадження) з урахуванням вимог статті 70 КАС України щодо належності та допустимості доказів або обставин, які не підлягають доказуванню, та висновки суду про встановлені обставини і правові наслідки є вичерпними.

Виходячи зі змісту абзаців 1-3 пункту 6 вказаної Постанови Пленуму Вищого адміністративного суду України зміст ухвалених судових рішень повинен відповідати приписам статей 163, 165, 183-3, 183-4, 206, 207, 231, 232 КАС України. Рішення судів усіх інстанцій, незалежно від виду провадження, повинні бути

гранично повним, зрозумілим, чітким, обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну і резолютивну частини з додержанням зазначеної послідовності. Зрозумілість судового рішення полягає в логічному, чіткому, переконливому викладенні змісту рішення. Чіткість викладення передбачає, зокрема, що: терміни, вжиті у судовому рішенні, відповідають тому змісту, який вони мають за законодавством України; такі терміни чітко співвідносяться з поняттями, які вони позначають; текст правової норми, застосованої судом, відтворюється без перефразовування і при цьому зрозуміло, де наводиться правова норма, а де суд дає своє тлумачення її змісту. Судове рішення не повинно містити положень, які б суперечили або виключали одне одного, ускладнювали чи унеможлилювали його виконання.

Окрім вказаних вимог, погоджуючись з думкою А. Т. Комзюка, В. М. Бевзенка та Р. С. Мельника [12, с. 367-368], судові рішення в адміністративному процесі також повинні відповідати таким вимогам, як, зокрема: безумовність, безальтернативність та доступність. Безумовність судового рішення, на переконання науковців, означає, що в його резолютивній частині не допускаються умови, із виконанням яких пов'язується виконання рішення адміністративного суду; виконання рішення суду не має залежати від настання чи ненастання певних умов. У рішеннях в категоричній формі мають бути вказані дії-обов'язки, які покладено на учасників спірних правовідносин. Безальтернативність як вимога, що пред'являється до судового рішення, не допускає можливості вибору різних способів виконання такого рішення. Вільний доступ до судових рішень, зокрема й адміністративних судів, є законодавчою гарантією законності та гласності діяльності цих судових органів, об'єктивного і справедливого здійснення ними правосуддя в адміністративних справах.

Висновки. Судове рішення у справах адміністративної юрисдикції слід розглядати як акт правосуддя, ухвалений іменем держави у відповідній процесуальній формі на підставі повного, об'єктивного, всебічного й неупередженого аналізу всіх фактичних обставин

адміністративної справи згідно з нормами матеріального та процесуального права і чіткій відповідності з конституційними засадами та принципами адміністративного судочинства, котрим адміністративний суд вирішує публічно-правовий спір сторін по суті; зупиняє чи закриває провадження у справі, залишає позовну заяву без розгляду або приймає рішення щодо інших процесуальних дій чи клопотань, що набирає законної сили та підлягає обов'язковому виконанню на всій території України у порядку, встановленому адміністративно-процесуальними нормами.

Аналіз чинного адміністративно-процесуального законодавства дозволяє цілком аргументовано стверджувати, що судові рішення адміністративного суду будь-якої інстанції, незалежно від виду провадження, повинно відповідати ряду вимог, зокрема бути законним і обґрунтованим, гранично повним, зрозумілим, чітким, обов'язково містити вступну, описову, мотивувальну і резолютивну частини з додержанням зазначеної послідовності, безумовним, безальтернативним, а також доступним.

Література

1. Шиманович О. М. Проблема сутності (правової природи) судового рішення в цивільному процесуальному праві України / О. М. Шиманович // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – Вип. 62. – К.: Київ. ун-т, 2004. – С. 137-140.

2. Авдюков М. Г. Судебное решение / М. Г. Авдюков. – М.: Юрид. лит., 1959. – 192 с.

3. Гуреев П. П. Судебное разбирательство гражданских дел / П. П. Гуреев. – М.: Госюриздат, 1958. – 199 с.

4. Штефан М. Й. Цивільний процес / М. Й. Штефан. – К.: Ін Юре, 2001. – 696 с.

5. Левшин Л. В. Сущность и значение судебного решения в советском гражданском процессе: автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Л. В. Левшин. – М., 1953. – 20 с.

6. Стефанюк В. С. Судовий адміністративний процес: монографія / В. С. Стефанюк. – Х.: Консум, 2003. – 464 с.

7. Решетникова И. В. Гражданский процесс / И. В. Решетникова, В. В. Ярков. – М.: НОРМА, 2002. – 340 с.

8. Лилак Д. Д. Проблемы коллизий у законодательстве Украины (теория и практика): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 / Д. Д. Лилак. – К., 2004. – 175 с.

9. Лилак Д. Д. Судочинство і проблеми суддівської правотворчості / Д. Д. Лилак // Право України. – 2003. – № 3. – С. 63-68.

10. Скакун О. Ф. Теорія держави і права: підруч. / О. Ф. Скакун; пер. з рос. – Х.: Консум, 2006. – 656 с.

11. Проблемы науки гражданского процессуального права / В. В. Комаров, В. А. Бигун, В. В. Баранкова; под ред. В. В. Комарова. – Х.: Право, 2002. – 440 с.

12. Адміністративний процес України: навч. посіб. / А. Т. Комзюк, В. М. Бевзенко, Р. С. Мельник. – К.: Прецедент, 2007. – 531 с.

13. Синицька Я. П. Юридична природа судового рішення в адміністративному судочинстві [Електронний ресурс] / Я. П. Синицька // Форум права. – 2011. – № 4. – С. 681-685. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/11_sypvac.pdf.

15. Про судові рішення в адміністративній справі: Постанова Пленуму Вищого адміністративного суду України від 20 травня 2013 р. № 7 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.

References

1. Shimanovich O. M. Problema sutnosti (pravovoy prirodi) sudovogo rishennya v civilnomu procesualnomu pravi Ukraini / O. M. Shimanovich // Visnik Kiyivskogo nacionalnogo universitetu imeni Tarasa Shevchenka. – Vip. 62. – K.: Kiev un-t, 2004. –S. 137-140.

2. Avdyukov M. G. Sudebnoe reshenie / M. G. Avdyukov. – M.: Yurid. lit., 1959. – 192 s.

3. Gureev P. P. Sudebnoe razbiratelstvo gragdanskih del / P. P. Gureev. – M.: Gosryurizdat, 1958. – 199 s.

4. Shtefan M. Y. Civilniy process / M. Y. Stefan. – K.: In Yure, 2001. – 696 s.

5. *Levshin L. V.* Sushnost i znachenie sudebnogo resheniya v sovetskom gragdanskom processe: avtoref. dis. ... kand. jurid. nauk / L. V. Levshin. – M., 1953. – 20 s.
6. *Stefanyuk V. S.* Sudoviy administrativniy process: monografiya / V. S. Stefanyuk. – H.: Konsum, 2003. – 464 s.
7. *Reshetnikova I. V.* Gragdanskiy process / I. V. Reshetnikova, V. V. Yarkov. – M.: Norma, 2002. – 340 s.
8. *Lilak D. D.* Problemi koliziy v zakonodavstvi Ukraini (teoriya i praktika): dis. ... kand. jurid. nauk: 12.00.01 / D. D. Lilak. – K., 2004. – 175 s.
9. *Lilak D. D.* Sudochinstvo i problemy suddivskoi pravotvorchosti / D. D. Lilak / Pravo Ukraini. – 2003. – № 3. – S. 63-68.
10. *Skakun O. F.* Teoriya dergavi i prava: pidruch. / O. F. Skakun. – H.: Konsum, 2006. – 656 s.
11. *Problemi nauki gragdansko-processualnogo prava* / V. V. Komarov, V. A. Bigun, V. V. Barankova; pod. red. V. V. Komarova. – H.: Pravo, 2002. – 440 s.
12. *Administrativniy process Ukraini* / A. T. Komzyuk, V. M. Bevzenko, R. S. Melnik. – K.: Precedent, 2007. – 531 s.
13. *Sinitska Y. P.* Yuridichna priroda sudovogo rishenya v administrativnomu sudochinstvi [Elektronniy resurs] / Y. P. Sinitska // Forum prava. – 2011. – № 4. – S. 681-685. – Regim dostupu: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2011-4/> 11 cypvac. pdf.
14. *Pro sudove rishenya v administrativniy spravi*: Postanova Plenumu Vishogo administrativnogo sudu Ukraini vid 20 trav. 2013 r. № 7 [Elektronniy resurs]. – Regim dostupu: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007760-13>.